

A tudományos könyvtárak és a biztonság

Könyvtáros, óvakodj a betörőktől és a tolvajoktól! A biztonság kérdése akut problémává vált a magyar egyetemi könyvtárakban is. A biztonságtechnikai felszereltség messze elmarad a kívánalmaktól. Az Állatorvostudományi Egyetem Könyvtárának szomorú esete.

„Biztonságos, akár a könyvtárak?” – Ezt a címet egy 1987-ben Londonban tartott konferencia viselte, utalva a két fogalom: a biztos megőrzés, a megbízható védelem és a könyvtár – mint intézmény – évezredes hagyományok következtében létrejött szoros kapcsolatára.

A könyvtár biztonsága

Valóban, a köztudatban a tudás tárháza, a vesztélyek által elkerült hely, s talán nem túlzás állítani, a béke és a biztonság szimbóluma volt a könyvtár. Az idilli képet ugyan megzavarta néha a modern olvasótermek szabadpolcain keletkező, és időről időre sok gondot okozó leltárihiány. A közvélemény azonban elnézőbb a könyvek eltulajdonításával, mint mondjuk az élelmiszerek lopásával szemben mindaddig, amíg éppen az a könyv nem hiányzik, amelyre a kedves olvasónak szüksége van. Ez utóbbi esetben dühe nem a tolvajra, hanem a könyvtárosokra zúdul.

Felröppent néha egy-egy hír muzeális értékű dokumentumok eltulajdonításáról és értékesítéséről is (nálunk például Esztergomban), megfelelően felborzolta a szakmabeliek és a kívülállók kedélyét egyaránt. A régi könyvek egyedi és különleges jellemzői azonban szakértelmet kívánnak meg a bűnös cselekedetek elkövetőitől is, másrészt igen könnyen nyomon követhető az ilyen típusú zsákmány. Ezzel magyarázható, hogy a szigorú őrzés többé-kevésbé eredményes maradt, és nem vált gyakorivá a lopás a régi könyvtári gyűjteményekből.

A berendezési és felszerelési tárgyakat aligha lehetett másutt értékesíteni. Gondoljuk csak el, milyen „megkapó” látvány lett volna a jó öreg minigráf valamelyik kültelki bolhapiacra. Az angol importból származó kardexszekrények iránt sem volt nagy érdeklődés a besurranó tolvajok világában. Szűkebb régióinkban az „éberség” korszakának frógépeket és stencilkészülékeket őrző intézkedéseitől eltekintve a szakirodalom tanúsága szerint sem igen foglalkoztunk eddig külön a

könyvtári berendezések védelmével. Egyéb tolvajlások – ha megestek is – nem a könyvtári szaksajtó hasábjait tarkították.

A tudományos könyvtárak biztonsági kérdéseit konferencián elemezni – bár első hallásra túlságosan „földhözragadt” témának tűnhet – már 1987-ben fontos volt az Egyesült Királyság területén. Vezető beosztású felsőoktatási könyvtárosok tekintették át a speciális kérdéskört a Polytechnic of Central London szervezésében tartott rendezvényen. Míg az USA-ban 1975-től külön folyóirat jelent meg *Library and Archival Security* címmel, angol területen mindössze tíz szakközlemény előzte meg az említett összejevetelt. Az előadásokat és a következtetéseket összegezõ publikációt olvasva nem kétséges, hogy sürgős és aktuális volt a téma feltevése [1]. Az sem lehetett véletlen, hogy a konferencia ideje alatt új technikai megoldások széles skáláját vonultatták fel a kiállító cégek.

Mivel a könyvlopások, a csonkítások és a kölcsönzési szabályok megszegése egyaránt emelkedő tendenciát mutatott az elmúlt évtizedben, először ezen a területen születtek jól alkalmazható jelzőrendszerek, amelyek hamarosan elterjedtek Amerikában, később a szigetországban, majd Európában is [2].

A korábbiak mellett új problémát jelent szerte a világon a komoly értéket képviselő számítógépek könyvtári alkalmazása, az új médiumok (CD, audiovizuális dokumentumok stb.) megjelenése, ami hirtelen és jelentős mértékben változtatta meg a könyvtárak képét a társadalom szemében. Komoly értékű, jól értékesíthető zsákmányra számíthatnak már a hivatlan látogatók.

Napjainkra világossá vált, hogy a bűnözés hullámait a használat jelentős szigorítása és a többszörös védelmi rendszer kiépítése nélkül nem kerülhetik el az egyébként feladatukból adódóan nyitott, felhasználóbarát intézmények sem.

Talán meglepőnek tűnik, de a könyvtárosok személyi biztonságának védelmére külföldön külön intézkedési tervek születtek, veszélyes helyzetek-

ben riasztó berendezések felszerelésére és viselkedési tanácsok kiadására került sor [3].

A védelmi rendszer kiépítése mindenütt komoly anyagi megterhelést jelent.

Hazai helyzetkép

A magyar könyvtárak az utóbbi néhány év alatt jelentős átalakuláson mentek keresztül. Ez a folyamat még ma is zajlik. Míg a kiskönyvtárakat a fenntartók sok esetben felszámolták, a szolgáltatni képes, szakmailag erős alapokon álló intézmények fejlődésnek indultak. Ez a fejlődés természetesen együtt járt a nagy értékű számítástechnikai eszközök beszerzésével és telepítésével. A biztonságtechnikai eszközök alkalmazása azonban nem mindenütt tartott lépést az új helyzet szabta követelményekkel.

A kérdés vizsgálatokor – példaként – az egyetemi könyvtárak jól körülhatárolható csoportjának helyzetét igyekszem áttekinteni, nem is véletlenül. Az egyetemi könyvtárak szerepe – a nyugat-európai példát követve – megnőtt az országos információs rendszeren belül.

A költségvetési források mellett pályázatok útján, adományokból, fejlesztési támogatással értékes szakkönyvekkel gyarapodtak, ugyanakkor a vásárolt tankönyvek példányszámát visszaszorították az anyagi korlátok. A kiadványok ára az inflációval együtt nőtt. A papír árának emelkedése a másolatok kérését is meggondolandóvá tette. Mindehhez hozzájárul a hallgatói létszám folyamatos emelkedésével az olvasótermek zsúfoltsága; a rend és a kulturált könyvhasználat atmoszférája alig-alig tartható fenn. Ezek együttesen megnehezítik az állomány védelmét.

Az egyetemi könyvtárakhoz küldött kérdőívre válaszolva a kollégák fele a könyvhiány emelkedéséről, több mint 50%-uk a csonkítások gyakoribbá válásáról számolt be. A huszonöt válaszadó közül mindössze kilencnek van korszerű védőberendezése.

A legtöbb intézményben nagy erőfeszítések árán megindult az integrált számítógépes könyvtári és információs rendszerek alkalmazása. Ez komoly hardvereszközök beszerzésével járt. Szinte minden egyetemi könyvtárban vannak CD adatbázisok leolvasókkal, és megjelent már a teljes szövegű, valamint a multimédia lemez is; a használatukhoz szükséges eszközök igen drágán vásárolhatók meg.

A fentiek ismeretében nem megnyugtató, hogy a kilenc önálló épületben működő egyetemi könyvtár közül csak kettőt véd porta, kettőben egyedül a ruhatáros dolgozik a bejárat környékén, öt épület bejárata azonban teljesen védtelen. Külső, mechanikus védelem (ablakrács) vagy riasztó

az intézmények nagy részében ugyan van (18), de hat esetben ez is hiányzik.

A hazai egyetemek öt kivételével nyitottak a nagyközönség előtt, sok a külső alkalmazott, az átalakítások kapcsán az alkalmi munkás, sok a látogató, a vendégrendezvény stb.

Az általános közbiztonság a városokban jelentősen romlik, a betörések, rablások szaporodnak. A vagyonvédelemre mindenütt szükség van. A biztonsági rendszerek átgondolt, tervszerű kiépítésére azonban a napi fenntartási gondokkal küszködő egyetemeknek alig van lehetőségük.

A biztonság megteremtése

Olyan megoldások alkalmazására lenne szükség, amelyek egyaránt szolgálják

- az állomány védelmét,
- a könyvtár eszközeinek védelmét,
- a látogatók és a könyvtárosok személyi biztonságát és vagyonvédelmét.

Ezeknek a kritériumoknak több eszköz összehangolt működtetése tudna megfelelni. Egy komplex biztonsági rendszer összetevői:

- az állományvédelmi jelzőrendszer,
- kamerás figyelőrendszer (az események rögzítésére),
- mozgásérzékelővel ellátott jelzőrendszer, amely lehetőleg egy központi ügyeletre (rendőrség) adja le a vészjelzéseket.

A téma feivetéséhez szomorú aktualitással szolgált munkahelyem, az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtára, ahonnan 1994. augusztus 30-án ismeretlen tettesek eltulajdonították a központi szervergépet és a Hitachi CD-tornyot az aktuális lemezekkel együtt. Rekonstruálva az esetet, ehhez az akcióhoz legalább négy ember összehangolt tevékenységére, alapos helyismeretre és nagy merészségre volt szükség. Ekkora elszántság esetén az elkövetők szándékát nehéz megakadályozni, és nem mindegy az sem, hogy milyen áron. Hiába vették észre a könyvtár munkatársai szinte azonnal a történetet, hiába rögzített a rendőrség minden nyomot, a tettesek és a készületek máig nem kerültek elő.

Azok a kollégák, akik nap mint nap dolgoznak a tudományos tájékoztatás új eszközeivel, bizonyára átérzik a váratlan helyzet okozta kétségbeesést és nehézségeket, de az eset konzekvenciáit sem könnyű elviselni. A történetek után érdeklődésünkre számos állományvédelmi berendezésre kaptunk ajánlatot, pl. a MONET Kft.-től, a Sensormatictól, a Ma-Gictől, valamint a Checkpoint és a Tradewinds osztrák cégtől. A felsoroltakon kívül feltételezhetően sokan mások is kínálnak használható rendszereket és berendezéseket.

A tényleges biztonsági rendszert minden könyvtár maga tudja kialakítani. A költségek – komplex rendszer alkalmazása esetén – 2–2,5 millió forintba becsülhetők. Érdemes lenne az érintett könyvtárigazgatóknak együttesen fellépni a megfelelő anyagi források megteremtése érdekében.

Irodalom

- [1] CLEGG, S.–DOLPHIN, Ph.–SKYNES, J.: Security in academic libraries. = Library Association Record, 91. köt. 2. sz. 1989. p. 93–95.
- [2] HUNYADINÉ NASZADOS E.–KIGLICSNÉ KATONA R.: Az elektronikus biztonsági berendezések könyvtári alkalmazása. = Könyvtári Figyelő, 32. köt. 1. sz. 1986. p. 38–52.
- [3] RILEY, G.: Managing microcomputer security: policy and practice considerations for CD-ROM and public access workstation. = Library and Archival Security, 11. köt. 2. sz. p. 1–22.

PÁLYÁZAT

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöksége pályázatot hirdet

fiatal könyvtárosok szakmai, tudományos tevékenységének ösztönzésére.

A pályázat célja:

a könyvtárakban, tájékoztatási intézményekben széleskörűen bevezethető szakmai kezdeményezések, újtások, új módszerek kidolgozásának, kipróbálásának és elterjesztésének szellemi, szervezési, technikai és anyagi támogatása. A pályázattal az egyesület támogatni kívánja továbbá a fiatal könyvtárosok tudományos tevékenységét is.

A pályázaton részt vehetnek:

az egyesület 35 évnél fiatalabb, könyvtárakban, információs intézményekben dolgozó tagjai.

Az MKE vállalja:

- konzultációs lehetőséget biztosít szakemberekkel;
- kapcsolatot teremt könyvtárakkal, tájékoztató intézményekkel a szakmai újtás kipróbálása, illetve bevezetése céljából;
- együttműködő partnert keres a téma továbbfejlesztéséhez;
- technikai segítséget biztosít a kipróbáláshoz;
- anyagi segítséget nyújt a szükséges eszközök beszerzéséhez, utazási költségekhez stb.;
- publikálási lehetőséget kínál.

Fontos tudnivaló:

Az egyesület elnökségének nincs módjában olyan pályázatokat támogatni, amelyek más forrásból már támogatást élveznek.

A pályázatban ismertetni kell:

a támogatatni kívánt szakmai, illetve tudományos feladatot és a kért támogatást.

A pályázatot az egyesület titkárságára (1054 Budapest, Hold u. 6.) kérjük benyújtani **1995. szeptember 30-ig**. A pályázatokról az elnökség 1995. október 31-ig dönt.

FELHÍVÁS

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete a Műszaki Szekció közreműködésével

1995. november 21-én

megrendezi

Mit nyújt a könyvtáraknak az Internet?

elnevezésű országos konferenciát az OSZK VI. emeleti előadótermében.

A konferenciára előadók jelentkezését várjuk 15–20 perces előadásokkal a hálózati eszközökről, forrásokról, szolgáltatásokról.

A könyvtári hasznosítás konkrét bemutatását tűztük ki célul, például

- egy-egy szakterület információforrásait,
- egy-egy információforrás részletes elemzését,
- könyvtári munkafolyamatokban használható források ismertetését stb.

További témajavaslatok:

- dokumentumszolgáltatás,
- szerzői jogi kérdések,
- a Z39.50 szabvány,
- oktatás és használóképzés.

Ezek mellett természetesen a fő témába tartozó egyéb tárgyú előadásokat is elfogadunk.

A tervezett előadások 200–300 szavas összefoglalóját **szeptember 28-ig** a következő címre kérjük megküldeni:

Magyar Könyvtárosok Egyesülete Titkársága

1054 Budapest, Hold u. 6.

Tel.: 111-8634

Fax: 111-8634

E-mail: H11200aELLAHU

Kérjük, hogy az összefoglalón tüntessék fel a szerző nevét, címét, telefon-, illetve faxszámát, e-postacímét.

A jelentkezőket a szervezőbizottság **október 5-ig** értesíti az előadások elfogadásáról és a további technikai tudnivalókról.

Az előadások a tervek szerint nyomtatásban is megjelennek, az anyagi lehetőségek függvényében önálló kiadványként vagy a szaklapokban.